

Ekonomien som debattör – Sven Rydenfelt

MATS LUNDAHL OCH SVEN- ARNE NILSSON

Mats Lundahl är professor emeritus i utvecklings ekonomi vid Handelshögskolan i Stockholm.

Han hade Sven Rydenfelt som lärare i makroekonomi i Lund. mats.lundahl@hhs.se

Sven-Arne Nilsson är gästprofessor i företagsekonomi vid Linköpings universitet och kusinbarn till Sven Rydenfelt. Även han hade Rydenfelt som lärare i makroekonomi i Lund. sven-arne.nilsson@liu.se

Sven Rydenfelt kommer inte att gå till historien som ekonomisk teoretiker. Hans betydelse var av helt annat slag. Rydenfelt var en formidabel polemiker med en giftdrypande penna som retade meningsmotståndarna till vansinne. Närhelst han såg en orättvisa kastade han sig över den. Sven Rydenfelt var en slugger som ibland gick över gränsen och som drog på sig ovänner hela sitt liv. Han hade civilkurage i övermått – en gudagåva när fiendernas stenar regnade över honom.

1. En svensk nyliberal

Sven Rydenfelt föddes 1911 i Tullstorp på Hallandsåsens sydsluttning. Han utbildade sig till folkskollärare samtidigt som han tog en fil kand i Lund, i bl a nationalekonomi, och han arbetade som lärare mellan 1938 och 1945. Rydenfelt blev fil lic 1948 och fil doktor 1954, också i Lund. Efter arbete på Skattebetalarnas Förening kom han tillbaka till Lund 1957, fick ett nyinrättat universitetslektorat i nationalekonomi där 1961 och arbetade som lektor till sin pensionering. 1991 tillades han professors namn av regeringen. Sven Rydenfelt gick bort 2005.¹

Sven Rydenfelts produktion består till största delen av polemiska böcker och tidningsartiklar. Han kritiserade marknadsförstörande regleringar och han sjöng den fria företagsamhetens lov. Rydenfelt var predestinerad till att bli en obekväms outsider. Den förste nationalekonom han influerades av var hans lärare Johan Åkerman (Carlson och Höglund 1997; Dahmén 2014), en udda figur i mellankrigstidens ekonomkår, kritisk både mot neoklassisk jämviktsteori och mot keynesianismen och Stockholmsskolan, institutionalist och tvärvetenskaplig metodolog.

Rydenfelt letade efter oortodoxa idéer och så var han hängiven liberal. När han kom i kontakt med vad som med tiden skulle bli känt som nyliberalismen kunde han förena sina båda böjelser. Han läste den österrikiska skolan som betonade företagarnas roll för den ekonomiska utvecklingen, Joseph Schumpeter, Ludwig von Mises och Friedrich Hayek och dess transatlantiska avläggare, Chicagoskolan med Milton Friedman och George Stigler och *public choice*-skolan: James Buchanan och Gordon Tullock.²

Hos nyliberalerna läste Rydenfelt om marknadsekonomins överlägsen-

¹ Sven Rydenfelts biografi finns i Sandberg (2009).

² Jones (2012) ger en koncentrerad och mycket läsvärd framställning av uppkomsten och utvecklingen av det nyliberala ekonomiska synsättet och av dess politiska inflytande.

het över planekonomin, företagandets dynamik och byråkratins avigsidor, vikten av det fria konsumtionsvalet och marknaden som en demokratisk institution. Han blev bekant med *Mont Pelerin Societys* verksamhet och uppträdde själv där för första gången 1956. Där blev han personligen vän med von Mises och paret Friedman: Milton och Rose. Av Milton Friedman lärde han sig att politisk och ekonomisk frihet inte gick att skilja åt. Den senare var en förutsättning för den förra. De statliga ingreppen måste vara så få som möjligt och fackföreningar bara förstörde arbetsmarknaden. George Stigler bidrog med sin analys av statliga regleringar och *public choice*-teoretikerna visade att stat och byråkrati kunde analyseras som själviska nyttomaximerare.

2. Vetenskapliga skrifter: sjukvård och kommunism

Sven Rydenfelts akademiska skrivande begränsades i stort sett till hans bägge avhandlingar. Licentiatavhandlingen, *Sjukdomarnas samhällsekonomiska aspekt*, från 1948 (Rydenfelt 1991) var ett internationellt pionjärbete. Den grundade sig på hans egen sjukdomshistoria: tre år i gipsvagg på grund av tuberkulos, och en besvärlig njuroperation. Rydenfelts argument var att sjukdomarnas samhällsekonomiska kostnader inte bara bestod av de direkta vårdkostnaderna utan man måste också beräkna värdet av den produktionsminskning som uppstod till följd av sjukdom och död. Han beräknade antalet förlorade arbetsdagar i Sverige 1945 och den sannolika BNP-minskning förlusten gav upphov till.

Sven Rydenfelts doktorsavhandling var snarast statsvetenskaplig eller sociologisk, men nationalekonomiämnet var vid denna tid – 1954 – så brett definierat att det inte mötte något hinder. *Kommunismen i Sverige* (Rydenfelt 1954) innehåller en stor utvickningskarta med olika nyanser av rött för att markera andelen kommuniströster i olika kommuner 1924–52. Mer än hälften av de rödaste kommunerna var ”skogskommuner”. Rydenfelt ville förklara kommuniströstningen som en rationell process. Konstigt nog kunde han inte hitta något samband mellan variabler som inkomstnivå och arbetslöshet och kommunist sympatier. Kommunismen var svag i bygder där religionen var stark, men inte nödvändigtvis stark i sekulariserade trakter. Kommunistisk propaganda hade inte heller någon avgörande inverkan. Rydenfelt drog slutsatsen att den viktigaste förklaringsfaktorn var social isolering som gav upphov till hat mot samhället och önskan om drastiska förändringar.

Rydenfelt fick kritik av både opponenter och recensenter (Filosofiska fakultetens protokoll 1954; Davison 1954–55; Elmér 1955; Quensel 1955). Andreopponenten Åke Elmér kallade avhandlingen ”en ren konstruktion” (Elmér 1955, s 88). ”Rydenfelts avhandling för på åtskilliga ställen tanken till 1600-talets akademiska avhandlingar. Någon källkritik förekommer knappast alls [...] Även anspråken på sannolikhet hos argumenten är i vissa fall inte större än hos Olof Rudbecks skola” (Elmér 1955, s 89). Betyget blev

bara Ba, vilket i praktiken gjorde det omöjligt att konkurrera om högre akademiska tjänster. Rydenfelt fick försörja sig som universitetslektor, vilket han inte hade något emot. För honom var pedagogiken ett kall.

De två avhandlingarna var början och slutet på Sven Rydenfelts vetenskapliga gärning. De flesta av hans övriga skrifter var polemiska, antingen starkt kritiska eller panegyriska. Hans bergfasta liberalism gjorde honom till en uttalad kritiker av vad han uppfattade som onödiga regleringar som bara ställde till det för medborgarna. Hans panegyriska sida fick utlopp när han skrev om den fria marknadsmekanismens underbara egenskaper och om sina hjältar: de kreativa företagen som drev samhällsutvecklingen framåt.

3. Vår galna bostadspolitik

Rydenfelts första angrepp på regleringssamhället kom i *Göteborgs Handels och Sjöfartstidning* i december 1947 (Rydenfelt 1947). Där framhöll han att de regleringar som införts för att häva en brist i själva verket bidrog till att förvärra den, inte minst på bostadsmarknaden där hyrorna frusits på 1942 år nivå. Detta hade skapat ett permanent efterfrågeöverskott som inte gick att ”bygga bort” eftersom hyresnivån låg under jämviktsnivån. Rydenfelt skulle komma tillbaka till detta tema hela sitt liv (t ex Rydenfelt 1950, 1952a, 1952b, 1956, 1973). Det fanns inget socialt i den ”sociala bostadspolitikerna”. Den hade skapat ett ”hyresfrälse” av välbeställda utan barn som bodde i stora subventionerade lägenheter vilket Rydenfelt ställde mot den ”pariaklass” av barnfamiljer med låga inkomster som hamnade långt bak i bostadskön. Hans lösning var enkel. Den följde direkt ur hans nyliberala credo. Låt marknadskrafterna bestämma hyresnivån.

Rydenfelts skrivelser om hyresmarknaden fick dem som försvarade systemet att se rött, inte minst Bostadsstyrelsens generaldirektör Alf Johansson, som fick personifiera den misslyckade politiken (Rydenfelt 1953). Rydenfelt blev utnämnd till bostadspolitikens fiende nummer ett. Han stod tämligen ensam i debatten fram till början av 1960-talet när Ragnar Bentzel, Assar Lindbeck och Ingemar Ståhl (1963) publicerade en bok på samma tema – utan att nämna Rydenfelt. Plötsligt började hans åsikter bli respektabla.

4. Andra regleringar

Rydenfelt slog till mot regleringar varhelst han såg dem. I *Staten och makten – en studie i svensk regleringsekonomi* (Rydenfelt 1955a) är temat hur statens inflytande över ekonomin kan minskas. Reglerarnas grundläggande antagande var att konsumenterna är dumma och inte förstår sitt eget bästa. De kan inte lämnas att själva bestämma vad de vill köpa (och därmed vad som ska produceras och hur resurserna i samhället ska allokeras). Rydenfelt vände sig mot denna förmyndarattityd och mot byråkratin, ”förmyndarnas hantlangare” (Rydenfelt 1955a, s 9). Som han såg det var Sverige på väg

mot ett tvångssamhälle av sovjetisk typ och han hävdade emfatiskt att om man i ett fritt samhälle vill begränsa statens makt över medborgarna så var inget viktigare än att återställa den fria marknaden och prisbildningen och därmed konsumentens överhöghet. Rydenfelt attackerade också reklamens kritiker. Konsumenterna var inte dumma. Folk köpte inte sådant som de inte ville ha. Reklamens huvudsakliga roll var i stället att öka konkurrensen genom att signalera att produkter fanns på marknaden (Rydenfelt 1958).

1950-talets ”lågräntedoktrin”, med en räntenivå under jämviktsnivån, höll tillbaka kreditutbudet. Staten fick gå in och öka kreditvolymen genom att köpa obligationer på öppna marknaden, vilket ökade likviditeten, sänkte räntenivån och spädde på inflationen. Rydenfelt hade hellre sett att marknaden fått bestämma.

Naturligtvis var Sven Rydenfelt frihandlare. Som ”sann” liberal motsatte han sig Sveriges inträde i EU 1995. EU byggde på centraldirigering. Detta förutsatte en stor byråkrati och som Rydenfelt såg det skulle den genomgå av socialistiska värderingar. Han hade ingenting emot fri varu- och faktorrörlighet, men den skulle komma till stånd genom avreglering, inte byråkratisk kontroll. EU var dessutom inte ett frihandelsområde för Rydenfelt utan den värsta kartell som världen skådat (Rydenfelt 1997, s 184–185).

Rydenfelt var också mot en gemensam EU-valuta. Den behövdes inte i en värld med fria växelkurser. Också i ett integrerat Europa skulle det bli svårt att undvika att inflationstakten skulle komma att skilja sig åt mellan olika länder och då skulle de automatiska växelkursförändringarna se till att exportörerna i höginflationsländerna inte skadades. Rydenfelt talade för flexibla växelkurser även i andra sammanhang. När Riksbanken 1992 tog till absurt höga räntesatser för att försvara kronkursen kallade han detta för en kamp mot väderkvarnar. Det skulle bara ta ett par månader och den berömda 500-procentsräntan förrän banken gav upp och Rydenfelt kunde fira (Rydenfelt 1997, s 151–154).

Regleringarna ströp företagandet. I en analys av vad han kallar det ”sjuka” 1970-talet kopplar Rydenfelt (1976) den ökade arbetslösheten under förra halvan av årtiondet till försämringen av den miljö i vilken företagen måste arbeta. ”Mirakelperioder” (t ex Tyskland och Japan efter andra världskriget) karakteriseras alltid av avreglering och ekonomisk frihet, skriver han. 1970-talets stagflation var för Rydenfelt i grund och botten en företagandekris. Företagare kan vara innovatörer men bara när affärsklimatet är positivt. Fritt företagande i en ekonomi som kännetecknas av lag och ordning, en fungerande kreditmarknad och infrastruktur kommer att leda till att det skapas livsdugliga företag med stark tillväxtpotential, men så var inte fallet i 1970-talets Sverige.

Ett av Rydenfelts dråpligaste angrepp på det svenska regleringssamhället kom i en artikel 1989 med titeln ”Sagolandets kyrkogårdar” där han häcklade ”kyrkogårdsdikaturen” (Rydenfelt 1997, s 103). Politiskt valda representanter var kyrkogårdens härskare, ”maktbrunstiga småpåvar” som godtyckligt trakasserade medborgarna (Rydenfelt 1997, s 104):

En sak som legat ledamöterna varmt om hjärtat är jämlikheten, och de har därför i regel på centimetern bestämt, hur breda och tjocka gravstenarna skall vara. Om de ska stå eller ligga: Om sockel får användas eller inte. Om gravplatsen får avgränsas med en stenkant eller inte. Ytbehandlingen av gravstenarna måste vara likformig, och här har ledamöterna i regel bestämt att stenarna får vara finslipade men inte polerade. Gränsen är ofta så hårfin att till och med ledamöterna vid sina inspektioner haft svårt att avgöra om en sten varit det ena eller det andra. Inte desto mindre har fastslagits att polerade stenar är oförenliga med god gravkultur.

5. Välfärdsstatens mörka sida

Relaterad till Rydenfelts kritik av regleringar är hans kritik av välfärdsstaten. I *Socialpolitik och samhällsekonomi* kallade han svensk socialpolitik en ”helig ko” som dyrkades av ”de rättrogna i tidsandans profana tempel” med ”en lidelse som ibland kommer den religiösa ofördragsamheten och fanatismen ganska nära” (Rydenfelt 1955b, s 3). Rydenfelt ansåg att det officiella välfärdscredot hade så många fundamentala svagheter att en omprövning av de grundläggande principerna var nödvändig. Han var inte mot socialpolitik som sådan, men systemet innehöll ett antal felriktade politiska gåvor som måste avskaffas för att man skulle kunna expandera den del av systemet som var riktad mot de rätta målen. Det var fel att införa generella subventioner (t ex på bostäder och mat) när det fanns lidande minoriteter, som t ex svårt handikappade.

Folkhemmet var dessutom ett tråkigt ställe. Det gick enbart ut på en tillfredsställande materiell standard. Tillvaron hade ingen spänning, vilket inte förvånade Rydenfelt (1958, s 71–72):

Alla paradiser är nämligen tråkiga, trista intill odräglighet för dem som måste bo i dem. Paradiset är ljuvligt endast som myt, som en lysande eldstod över jordelivets smuts och nöd, kamp och hunger. Men ingen skulle uthärda en vecka med harpospel och änglasång, med nektar och ambrosia, med gator av gull, med evig sol och sommar.

Rydenfelt överdrev givetvis, avsiktligt. Hans våldsammaste angrepp på det svenska välfärdssamhället kom i *Välfärdsstatens förfall – en studie i svart och rött* (Rydenfelt 1983b). När man läser den får man klart för sig att Sverige i början på 1980-talet var på väg in i ett taggtråds- och koncentrationslägersamhälle som liknade Sovjetunionen. Kollektiverad välfärd ledde direkt till socialism. Välfärdsstaten var intet annat än de mångas exploatering av de få. Staten använde tvång och därifrån var steget inte långt till våld.

6. Avskryvda monopol

I likhet med Chicagoekonomerna hatade Sven Rydenfelt allt vad monopol hette, framför allt det svenska radio- och TV-monopolet, det statliga skolsystemet och fackföreningsrörelsen. BBC hade tvingats ge upp sitt monopol

i Storbritannien. Rydenfelt använde det brittiska exemplet för att kritisera det svenska monopolet (Rydenfelt 1966) som han kontrasterade mot tidningsmarknaden där det rådde konkurrens. Varför försvarade politikerna monopol i ena fallet och konkurrens i det andra?

Ett annat monopol som bevärade Rydenfelt var det svenska skolsystemet (Rydenfelt 1958, 1990a). Han sammanfattade sina synpunkter i boken *Skola med sång och glädje* (Rydenfelt 1990a). Runt 1990 gick 99,5 procent av alla grundskoleelever i statliga skolor, oftast med flera hundra elever. ”Inget land väster om järnridån har ett statligt skolmonopol jämfört med det svenska”, dundrade Rydenfelt (1990a, s 148). Barnen vantrivdes och hämnades genom att skolka eller sabotera lektionerna. Kunskaperna tvingades ner i halsen i stället för att aktivt efterfrågas av lyckliga barn. I den goda skolan borde lärarna fungera som bra entreprenörer i schumpeteriansk anda eller som idrottslagledare som tog eleverna från seger till seger och förverkligade deras kreativa potential. Rydenfelts lösning var lätt romantisk. Han ville tillbaka till B-skolformen med två olika åldersklasser i samma rum, små skolor och en enda lärare ända upp i nionde klass.

I Sverige var det omöjligt för privatskolor att konkurrera med de statliga skolorna eftersom de inte fick några subventioner. Systemet var dubbelt orättvist för de som satte sina barn i privatskolor fick inte bara betala avgift där utan fick dessutom via skatten bidra till de statliga skolorna utan att använda dem. I slutändan skulle Rydenfelt bli bönhörd. 1991 tog kommunerna över ansvaret för skolorna och 1992 införde den borgerliga regeringen subventioner även till privatskolorna.

Ett av de värsta monopolen i den svenska ekonomin var enligt Sven Rydenfelt fackföreningsrörelsen. 1997 var inte mindre än 85 procent av alla löntagare i Sverige fackföreningsanslutna. Rydenfelt tyckte inte att facket gjorde någon nytta. Det hade *de facto* monopoliserat arbetslöshetsförsäkring och sett till att bara fackmedlemmarna fick någon anständig ersättning. Lönenivån kunde de däremot inte påverka. Den bestämdes av förändringar på marknaden och av inflationen, men fackföreningarna skröt givetvis om vad de åstadkommit. ”Någon har liknat detta vid regnmakarna i Afrika. Under månader av torka arbetar de med riter och besvärjelser för att framkalla regn. Och förr eller senare kommer regnet, och regnmakarna tar åt sig äran” (Rydenfelt 1988, s 115).

Rydenfelt var dock optimistisk. ”Allt talar för att rörelsen har sin framtid bakom sig” (Rydenfelt 1997, s 73). Han blev delvis sannspädd för över tiden minskade anslutningsgraden även i Sverige. 2012 hade den sjunkit till 68 procent för arbetare och 73 procent för tjänstemän. I Stockholm var siffrorna 52 och 61 procent (Larsson 2012).

7. Socialistiskt jordbruk

En av de mest genomreglerade och förstörda sektorerna i världsekonomin var jordbruket i socialistiska länder. Rydenfelt skrev om bönder under dik-

tatur 1955 (Rydenfelt 1958), om hur Lenin och Stalin hade varit inbegripna i en kamp på liv och död med bönderna, en kamp som de förlorade därför att bönderna svarade med att minska sin produktion och som tvingade Chrusjtjov på knä 1954. Bönderna klarade sig bra utan regimen, men regimen kunde inte klara sig utan dem.

1983 publicerade Sven Rydenfelt boken *Bönder, mat, socialism* (Rydenfelt 1983a; engelsk upplaga, Rydenfelt 1985), en uppgörelse med den socialistiska jordbrukspolitik som han fann fullständigt parasitisk. Han gick igenom politiken i tolv olika socialiststater: Sovjetunionen, Polen, Rumänien, Tjeckoslovakien, Jugoslavien, Ungern, Kina, Indien, Vietnam, Sri Lanka, Tanzania och Cuba. I socialistland efter socialistland blev det realiserade produktionsresultatet långt sämre än det planerade. Skördarna slog fel gång efter gång. Väderleken var ogynnsam, hette det. Rydenfelt (1983a, s 41) kunde inte hålla sig:

Men måste inte folk någon gång – inte minst i de drabbade länderna – börja fråga sig varför vädrets makter alltid så illvilligt saboterar det socialistiska jordbruket. Medan samma makter tydligen alltid låter sin nådes sol skina över jordbruket i de kapitalistiska länderna, vars värsta bekymmer i regel inte varit brist utan överproduktion!

Problemet var ett helt annat. Kollektivisering och/eller priskontroll skapade inga incitament att producera något. Socialistländerna klarade inte av att föda sin befolkning utan tvingades importera mat.

8. Demokratins problem: säkerhetspolisen och valsystemet

Den bok som gjorde Sven Rydenfelt till en offentlig figur i Sverige var *Säkerhetspolisens hemliga register* (Rydenfelt och Larsson 1966). Under sitt arbete med doktorsavhandlingen hade Rydenfelt kommit i kontakt med den svenska säkerhetspolisens hemliga registrering av kommunister, nazister och syndikalister under andra världskriget och då givetvis frågat sig om detta hade fortsatt efter krigsslutet. Han hade skrivit till Rikspolisstyrelsen 1953 men bara fått till svar att ingen information kunde lämnas ut. Elva år senare, när han skulle skriva en artikel om kommunismens position i Sverige, gjorde han ett nytt försök, med lika klen resultat. Han vände sig då till JO med en begäran om prövning av det lagliga i polisens vägran. Jo då: den var laglig. Rydenfelt gick vidare till inrikesministern och fick återigen ett negativt svar. JO-skrivelsen hade emellertid resulterat i en hel del publicitet i media och Rydenfelt blev kontaktad av en rad personer som hade första-handserfarenhet av registrering och diskriminering och som ville berätta om dem. ”På så sätt fick jag insyn i en verklighet, som visade sig långt allvarligare och mer skrämmande, än jag tidigare anat” (Rydenfelt och Larsson 1966, s 8).

Sven Rydenfelt var möjligen den mest övertygade antikommunist som

fanns i Sverige men när det gällde att försvara yttrande- och tryckfriheten var han beredd att gå hur långt som helst i sitt stöd för kommunisterna (Sandberg 2009, s 156). Tillsammans med journalisten Janerik Larsson beslöt han sig för att skriva en bok om den svenska säkerhetspolisens hemliga arkiv (Rydenfelt and Larsson 1966). De två liberalerna Rydenfelt och Larsson tyckte illa om den officiella attityden mot kommunisterna. De hade fått lov att bilda ett politiskt parti som var representerat i riksdagen. Samtidigt var de registrerade som farliga oliktankande. Detta var fullständigt kontradiktoriskt. Man behövde inte ens vara kommunist själv för att bli registrerad. Det räckte med att ha kommunistiska släktingar eller vänner.

Rydenfelts och Larssons avslöjanden fick framgång. Regeringen tvingades retirera och 1969 förbjöds registrering av politiska åsikter.

Sven Rydenfelt tvekade aldrig när det gällde att försvara demokratin – ibland på lite märkliga sätt. 1980 bidrog han till en liten bok som ifrågasatte om Sverige verkligen var ett demokratiskt land (Rydenfelt m fl 1980). I riksdagsvalen 1973 och 1979 hade kristdemokraterna fått tillräckligt många röster för att få 6 respektive 5 mandat med ett strikt proportionellt valsystem, men eftersom det dessutom krävdes minst 4 procent av alla röster för att komma in förblev partiet orepresenterat. Det tyckte Rydenfelt var odemokratiskt. Att utestänga nya partier var att säga nej till politisk förnyelse. De existerande partierna stod för nära varandra. De var alla högskatte- och bidragspartier som gav pengar till personer som inte behövde dem och som därför lade på så höga skatter att medborgarna undvek att betala dem (Rydenfelt m fl 1980, s 90).

9. Det dynamiska näringslivet

Den ”positiva” sidan av Sven Rydenfelts författarskap koncentreras nästan helt på den fria marknadens och det fria företagandets dygder. Hans grundläggande trossatser hittar man i en bok från 1988, *På upptäcktsfärd i marknadsriket* (Rydenfelt 1988). Där förklarar han för lekmannen att marknaden är ett sinnrikt system som producerar välstånd och välbefinnande genom frivilligt samarbete. Han visar hur mirakelperioder i den ekonomiska historien har karakteriserats av att marknadsmekanismen har fått verka fritt och han identifierar fyra hörnstenar som marknaden vilar på: fri konkurrens, fri prissättning, fria vinster och fritt ägande.

Rydenfelt beskriver anatomin hos sitt studieobjekt – den svenska ekonomin – i två böcker från 1960-talet (Rydenfelt 1965, 1968). I båda betonar han dynamiken och förändringsförmågan hos den svenska industrin. Den första boken, *Vårt dynamiska näringsliv* (Rydenfelt 1965), börjar med en presentation av två konkurrerande teorier för vad som gör ett land rikt: den materialistiska förklaringen i termer av faktorutrustning och vad Rydenfelt kallar en ”andlig” ansats, exemplifierad av Joseph Schumpeter, Max Weber och T S Ashton, som betonar det rådande sociala och andliga klimatet – den ansats Rydenfelt själv föredrog. Resten av boken består av en genomgång

av det svenska näringslivet. Rydenfelt försöker förklara utvecklingen i olika branscher och sektorer, framför allt med hjälp av tekniska framsteg och han prisar den vilja att hitta samförståndslösningar som präglade den svenska arbetsmarknaden. Den andra boken, *Förändringens vindar över svensk industri* (Rydenfelt 1968), fokuserar ännu mer direkt på förändringstendenser. Det är företagandet inom den ram som ges av det sociala och andliga klimatet som är avgörande. Detta tillämpas därefter i analysen av de olika delbranscherna.

10. Panegyrik: Åkermans och Tetra Pak

Sven Rydenfelt skrev två företagshistoriker, en om grävmaskinsföretaget Åkermans i Eslöv och en om Tetra Pak. I *Från tornspiror till grävmaskiner* (Rydenfelt 1990b) beskriver Rydenfelt hur Åkermans grundades 1890 av Lars Åkerman för att utveckla mekanisk verkstad och gjuteri. Hans död sju år senare kastade in företaget i en kris som varade nästan två decennier och nästan ledde till bankrutt innan två duktiga ledare lyckades vända det på rätt köl igen och få det att gå med vinst. Företagets guldålder kom emellertid inte förrän efter andra världskriget när det började tillverka den produkt som skulle göra det känt i Sverige: grävmaskiner. Företaget blev också känt för sitt pionjärarbete med vinstdelning för de anställda.

Rydenfelts andra företagsmonografi, *Sagan om Tetra Pak* (Rydenfelt 1995), skrevs fem år senare i anslutning till hundraårsdagen av Ruben Rausings födelse. Rydenfelt var fascinerad av företaget – den process som ledde till den ursprungliga produkten och lanseringen av den 1952 – och av Tetra Pak som ett exempel på företagandets betydelse för ekonomisk utveckling. Rydenfelt skildrar hur företaget blev ett världsföretag och hur det svenska skattesystemet fick det att lämna Sverige 1982 i samband med generationsskifte.

De två företagsmonografierna är inte Sven Rydenfelts bästa böcker. De är okritiska. Företagare var hjältar för Rydenfelt och här dyrkar han helt enkelt dem. Det var säkerligen ingen tillfällighet att en senare skildring av Tetra Paks historia (Andersson och Larsson 1998) inte nämnde Rydenfelts bok bland referenserna.

11. Positiva exempel: Japan och Singapore

Sven Rydenfelt hade inga höga tankar om det svenska företagsklimatet. För att hitta positiva exempel fick man vända blicken till Ostasien. För Rydenfelt var Japan ”de ekonomiska miraklens land” och han beskrev det i boken *Japan – vad kan vi lära av arbetsglädjens och produktionsundrens land?* (Rydenfelt 1978). Det japanska succéreceptet kunde tillämpas även i väst. Japan hade lärt av västländerna. Västländerna kunde lära av Japan. 1970 låg Japans välstånd på en nivå som motsvarade två tredjedelar av Västtysklands. Enligt Rydenfelt vilade detta uppsving på fyra pelare: en fungerande

marknadsekonomi, goda relationer mellan arbetsgivare och arbetstagar, samarbete mellan stat och näringsliv och ett fördelaktigt kulturellt klimat. Den offentliga sektorn var inte mer än hälften så stor som i de flesta västländer. Mycket hade privatiserats. Utbildningssektorn hade öppnats för privat konkurrens och privata företag dominerade inom media och inom hälso- och sjukvård. Japan hade inga löntagarfonder eller Åmanlagar för att trygga jobben. De flesta stannade ändå hela arbetslivet på samma arbetsplats.

En annan progressiv nation var Singapore som hade öppnat sina dörrar på vid gavel för de multinationella företagen. Landet hade bra infrastruktur, ekonomisk frihet och en stabil och samarbetsvillig regering under Lee Kuan Yew. Resultatet var en fyrdubbling av reallönenivån mellan 1963 och 1980, en enastående utveckling av bostadsstandarden och ett högklassigt skolsystem som byggde på konkurrens och som tillät flickor att skaffa sig en utbildning. Lönenivån rekommenderades av ett nationellt löneråd där båda parterna på arbetsmarknaden ingick, tillsammans med staten (Rydenfelt 1980).

12. Att simma mot strömmen

Sven Rydenfelt var en man som simmade mot strömmen största delen av sitt liv, av eget val. Han attraherades av ekonomiska idéer som inte var på modet men som passade hans liberala övertygelse. Han grävde i dessa idéer för att få ammunition som han kunde använda i de oräkneliga strider han gav sig in i. Sven Rydenfelt var en man med principer – principer som förlänade honom ett drag av envishet, eller t o m oförsonlighet. Han kompromissade inte. Han hade gett sig in i ett korståg mot fenomen som han tyckte var irrationella och/eller orättvisa. Denna attityd tjänade honom inte personligen. Han var duktig på att skaffa sig ovänner i den offentliga debatten. För det mesta lyckades han klara den delikata balansakten på avgrundens brant, men inte alltid och många hyste agg mot honom för det. Rydenfelt tyckte om att provocera, han var inte rädd för stora ord och han hade en tendens att se världen i svart och vitt.

Möjligen var detta delvis en fasad, därför att han för det mesta engagerade sig i antingen-eller-bataljer. Den stora dikotomin i hans liv var den mellan den fria marknadsekonomi och den planerade och reglerade ekonomin. Den övervägande delen av hans skrifter ägnades åt att förvara och förespråka marknadsekonomi. Som vår artikel förhoppningsvis visar, så kretsade allt han skrev, med undantag för hans två avhandlingar, runt denna dikotomi.

Sven Rydenfelt var inte världens främste akademiske ekonom. Kanske ville han få en professur när han var ung, men som en av hans söner sade till oss: "Han var mer debattör än ekonom", och när han såg en chans att gå in i en debatt eller börja en kastade han sig på skrivmaskinen. Rydenfelt hade inte det tålmod som behövs för att snida till den sortens akademiska produkter som tar lång tid. Hans gren var snabbare. Hans stil var inte alltid

den bästa. En del av hans polemiska skrivelser får läsaren att slicka sig om munnen, men inte sällan erbjuder han något som är skrivet i hast. Läsaren får ofta ett intryck av *déjà vu* vid läsningen av hans böcker när långa stycken som redan finns i andra böcker dyker upp *verbatim*. Men det spelar ingen roll. Metoden fungerar. Han förmedlar sitt budskap till läsarna bokstavligen genom att låta droppen urholka stenen genom att ofta falla. Den tränade pedagogen visste att repetition är all kunskaps moder.

Rydenfelts tänkande gick för det mesta stick i stäv med tiden. Det var egentligen inte förrän han kom upp i pensionsåldern som den hann i fatt honom. Vid det laget hade nyliberalt tänkande blivit på modet och influerat Thatchers och Reagans praktiska politik. Rydenfelt blev krönikör i *Wall Street Journal* och han blev professor. Efter att ha varit en spottkopp för den politiska vänstern och de övertygade regleringsanhängarna under flera decennier fann han plötsligt att tiden hade visat att han hade rätt i många avseenden. Den svenska välfärdsstatens rigiditet uppluckrades och privata initiativ fick mer utrymme. Regleringarna avskaffades gradvis och marknadsekonomin fick gradvis övertaget – i hela världen. Kommunismen föll samman som ett korthus.

Sven Rydenfelt var en fighter, om inte av födsel, så genom sina egna livserfarenheter, inte minst de förlorade åren i ungdomen när han måste kämpa för att ta sig tillbaka till ett normalt liv. Detta hjälpte till att dana hans karaktär: till att göra honom tuff. Men det måste också ha legat bakom hans mjukhet på det personliga planet. Sven Rydenfelt var tacksam för att han var vid liv och han försökte få ut så mycket som möjligt av varenda dag. Man såg det när man träffade honom. Och han lyckades.

REFERENSER

Andersson, P och T Larsson, (1998), *Tetra – historien om dynastin Rausing*, Norstedts, Stockholm.

Bentzel, R, A Lindbeck och I Ståhl (1963), *Bostadsbristen – en studie av prisbildningen på bostadsmarknaden*, Industriens Utredningsinstitut, Stockholm.

Carlson, B och B Höglund (red) (1997), *Johan Åkerman i blickfältet – åtta perspektiv på en hundraåring*, Institutet för Ekonomisk forskning, Lund.

Dahmén, E (2014), "Johan Åkerman", i Jonung, C och A-C Ståhlberg (red), *Svenska nationalekonomer under 400 år*, Dialogos, Stockholm.

Davison, W P (1954–55), "A Review of Sven Rydenfelt's *Communism in Sweden*", *Public Opinion Quarterly*, vol 18, s 375–338.

Elmér, Å (1955), "Recension av Sven Rydenfelt: *Kommunismen i Sverige*", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, vol 58, s 80–89.

Filosofiska fakultetens protokoll (1954), Humanistiska sektionens sammanträde den 21

maj 1954 § 437. Betyg å fil. lic. Sven Rydenfelts avh. Lunds universitets arkiv, A 1 A:125, Filosofiska fakultetens protokoll 1953–1954.

Jones, D S (2012), *Masters of the Universe: Hayek, Friedman, and the Birth of Neoliberal Politics*, Princeton University Press, Princeton NJ och Oxford.

Larsson, M (2012), *Facklig anslutning 2012 – facklig anslutning bland anställda efter klass och kön 1990–2012*, Landsorganisationen i Sverige, Stockholm.

Quensel, C-E (1955), "Recension av *Kommunismen i Sverige – en samhällsvetenskaplig studie* – av Sven Rydenfelt", *Ekonomisk Tidskrift*, vol 57, s 76–78.

Rydenfelt, S (1947), "Bristens och överflödets hemlighet", *Göteborgs Handels och Sjöfartstidning*, 16 december 1947.

Rydenfelt, S (1950), *Den svenska bostadskrisen – hur hyresregleringen skapar bostadsbrist*, Natur och Kultur, Stockholm.

Rydenfelt, S (1952a), *De bostadslösa och samhällen*, Natur och Kultur, Stockholm.

- Rydenfelt, S (1952b), *Bostadsnöden och hyresregleringen*, Byrån för ekonomisk information, Stockholm.
- Rydenfelt, S (1953), "En dåres försvarstal. Öppet brev till generaldirektör Alf Johansson från fil. lic. Sven Rydenfelt", *Att bo*, vol 3, nr 3, s 120-125.
- Rydenfelt, S (1954), *Kommunismen i Sverige – en samhällsvetenskaplig studie*, Gleerupska universitetsbokhandeln, Lund.
- Rydenfelt, S (1955a), *Staten och makten – en studie i svensk reglerings ekonomi*, Natur och Kultur, Stockholm.
- Rydenfelt, S (1955b), *Socialpolitik och samhälls-ekonomi*, Byrån för ekonomisk information, Stockholm.
- Rydenfelt, S (1956), *Vår framgångsrika bostadspolitik – debattens huzudargument med kommentarer*, Natur och Kultur, Stockholm.
- Rydenfelt, S (1958), *Bakom folkhemmets fasader*, Natur och Kultur, Stockholm.
- Rydenfelt, S (1965), *Vårt dynamiska näringsliv – industrialiseringens revolutioner och metamorfoser i Sverige*, Rabén & Sjögren, Stockholm.
- Rydenfelt, S (1966), *Radio- och TV-monopolet – främmande kropp i demokratiskt samhälle?*, Zindermans, Göteborg.
- Rydenfelt, S (1968), *Förändringens vindar över svensk industri*, Lindblads, Stockholm.
- Rydenfelt, S (1973), *Vår paradoxala bostadspolitik – brist och överflöd. Analys och kritik av 30 års centralstyre*, Byggeförlaget, Stockholm.
- Rydenfelt, S (1976), *Det sjuka 70-talet – om massarbetslöshetens återkomst och sysselsättningens fjärde dimension*, Studentlitteratur, Lund.
- Rydenfelt, S (1978), *Japan – vad kan vi lära av arbetsglädjens och produktionsundrens land?*, Sveriges Marknadsförbund, Stockholm.
- Rydenfelt, S (1980), "Ska vi lära läxan från Singapore?" *Mekanikinformatiön med Industrinytt*, vol 12, nr 2, s 20-21.
- Rydenfelt, S (1983a), *Bönder, mat, socialism*, Liber Förlag, Malmö.
- Rydenfelt, S (1983b), *Välfärdsstatens förfall – en studie i svart och rött*, Timbro, Stockholm.
- Rydenfelt, S (1985), *A Pattern for Failure: Socialist Economies in Crisis*, Harcourt Brace Jovanovich, San Diego CA.
- Rydenfelt, S (1988), *På upptäcktsfärd i marknadsriket – om det frivilligasamarbetets välståndsskapande krafter*, Contra Förlag, Stockholm.
- Rydenfelt, S (1990a), *Skola med sång och glädje*, Timbro, Stockholm.
- Rydenfelt, S (1990b), *Från tornspiror till grävmaskiner – ett företags öden och äventyr under 100 år*, Åkermans Verkstad AB, Eslöv.
- Rydenfelt, S (1991), *Sjukdomarnas samhälls-ekonomiska aspekt*, Institutet för hälso- och sjukvårdsekonomi, Lund.
- Rydenfelt, S (1995), *Sagan om Tetra Pak*, Fischer & Co, Stockholm.
- Rydenfelt, S (1997), *Om företagarmiljöns förgiftning – ge entreprenörerna chansen att skapa full sysselsättning*, Timbro, Stockholm.
- Rydenfelt, S och J Larsson (1966), *Säkerhetspolisens hemliga register – om åsiktsfrihet och åsiktsförföljelse*, Zindermans Förlag, Göteborg.
- Rydenfelt, S, G Petrén, Å Hansson, J Görnebrand och B Swartz (1980), *Demokrati på avvägar – monopoldemokratin. Om det svenska högskatte- och bidragssamhällets uppgång och fall*, Grafika Förlag, Simrishamn.
- Sandberg, N-E (2009), *Fritänkaren – ett vänporträtt av Sven Rydenfelt*, Timbro, Stockholm.